

Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 107

Tallinn, Toompea

Teisipäev, 15. aprill 2025

Algus 14.00, lõpp 16.00

Juhataja: Ando Kiviberg (esimees)

Protokollija: Stella Rõbakov (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Anti Allas (Lauri Läänemets asendusliige), Ants Frosch, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Lauri Laats, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme (Pipi-Liis Siemann asendusliige), Timo Suslov, Peeter Tali, Jaak Valge

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Karin Tuulik (nõunik), Helin Leichter (nõunik)

Puudus: Evelin Poolamets

Kutsutud: õiguskantsler Ülle Madise ja õiguskantsleri nõunik Liina Lust-Vedder, ERJK esimees Liisa Oviir; riigi valimisteestuse juht Arne Koitmäe; Vabaühenduste Liidu huvikaitse juht Marcus Ehasoo; Justiits- ja Digiministeeriumi avaliku õiguse talituse nõunik Mariko Jõeorg-Jurtšenko (1. päevakorrapunkt); esitaja esindaja Lauri Laats; Kliimaministeeriumi energeetikaosakonna juhataja Rein Vaks; Rahandusministeeriumi välisvahendite talituse juhataja Triin Tomingas (2. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse algatatud erakonnaseaduse ja krediidasutuste seaduse muutmise seaduse eelnõu (585 SE) teise lugemise ettevalmistamine (huvigruppide arvamuste ja muudatusettepaneku tutvustuse kuulamine)
2. Eesti Keskerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu otsuse „Rahvahääletuse korraldamine põlevkivist elektri tootmise küsimuses“ eelnõu (581 OE) esimese lugemise ettevalmistamine (menetlusotsuste tegemine)
3. Kollektiivne pöördumine „Petitsioon Eestis alaliselt elavate välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute valimisõiguse äravõtmise vastu“ (kontaktsiku kuulamine ja arutelu)
4. Info ja muud küsimused

1. Vabariigi Valitsuse algatatud erakonnaseaduse ja krediidasutuste seaduse muutmise seaduse eelnõu (585 SE) teise lugemise ettevalmistamine (huvigruppide arvamuste ja muudatusettepaneku tutvustuse kuulamine)

Ando Kiviberg selgitas, et eelnõu esimene lugemine lõpetati 15.03.2025, muudatusettepanekute tähtjaks 01.04.2025 laekus üks muudatusettepanek, mille esitas Isamaa fraktsioon. Huvigruppide kaasamiseks saadeti kaasamiskiri Õiguskantsleri

Kantseleile, Riigikohtule, Riigikontrollile, Riigikogu Kantseleile, Eesti Advokatuurile, Vabariigi Valimiskomisjonile, riigi valimisteenistusele, Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjonile, Eesti Linnade ja Valdade Liidule, Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale, MTÜ-le Korruptsioonivaba Eesti, Vabaühenduste Liidule, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudile, Tallinna Tehnikaülikooli õiguse instituudile, kõigile 13-le erakonnale. Arvamused ja ettepanekud esitasid õiguskantsler, Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjon, riigi valimisteenistus ja Vabaühenduste Liit. Riigikogu Kantselei ja Eesti Linnade ja Valdade Liit vastasid, et kooskõlastusringil on nende märkustega arvestatud ja nad ei soovi täiendavalt midagi lisada. Ta andis sõna õiguskantslerile.

Ülle Madise lausus, et õiguskantsler saatis Riigikogule ettekande probleemidest seoses erakondade rahastamisega juba aastal 2017. aastal. Ta tänas, et enamik seal näidatud probleeme on kas varem lahendatud või on praegu selles eelnõus lahendamisel, välja arvatud üks suurematest. Selleks probleemiks on juriidiliste isikute annetuste lauskeeld. Ta märkis, et alati peab keelatuks jääma välisriikide ja välismaiste juriidiliste isikute raha jõudmine Eesti poliitika mõjustamisesse. Küsimus on täna lauskeelus, mille kõrvaldamist palus õiguskantsler juba aastal 2017. Toona karistati ühena esimestest SA-d Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks, kes olid valimistel selgitanud oma maailmavaadet ja öelnud, milliste kandidaatide poolt nemad soovivad hääletada. Niisugune tegevus peab üldtunnustatult demokraatlikus riigis olema lubatud. Näiteks Loomakaitse Selts, Lastekaitse Liit, asumiseltsid, külaseltsid, kõikidel neil peab olema õigus ka valimiskampaaniates osaleda ja soovitada, kelle poolt võiks hääletada, samuti korraldada omalt poolt kampaaniaüritusi. Sellist hinnangut on kinnitanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus. Praeguse seaduse kohaselt on niisugused annetused keelatud.

Ta rõhutas, et siinjuures tuleb lahus hoida kolm teemat. Esiteks, need, kes soovivad vähendada raha mõju poliitikale ja valimistulemusele, ei peaks võitlema mitte selle nimel, et memmekeste rahvatantsuliit ei tohi eurovalimistel neile meelepärast kandidaati toetada, vaid tuleks mõelda hoopis kampaaniakulude ülempiirile või konkreetsete annetuste ülempiirile. Sellega, et kehtestatakse juriidiliste isikute annetuste lauskeeld, raha mõju poliitikale ega valimistulemusele ei muuda. Kui siis ainult sedapidi, et vaesemad, vähem osavad ja vähem riske võtavad isikud on halvemas seisus. Praegune olukord karistab sisuliselt neid, kes ei taha võtta karistuse riski, teised saavad sellest mööda ilma suuremate probleemideta. Ta märkis, et ilmselt kõik teavad, millised need skeemid tänapäeval on.

Seega, esimene küsimus on see, kas Riigikogul on soov piirata raha mõju poliitikale. Kui on, siis lahendus ei ole see, et kodanikuühiskond ei tohi valimiskampaanias osaleda, vaid lahendus on kas annetuste või kampaaniakulude ülempiir. Teine küsimus on see, kas ja millised juriidilised isikud tohivad annetada. Praegu on faktiliselt kujunenud olukord, kus osa välispäritolu ühendusi sisuliselt osalevad Eesti poliitika kujundamises, teevad annetusi. Kui Eestis keegi tahab sarnasel viisil kodanikuühiskonnas osaleda, siis see on keelatud ja selle eest võib saada karistada. Kolmandaks on oluline, et kui reeglid on kokku lepitud, siis need reeglid peavad olema täitmiseks kõikidele ja peavad lähtuma sellest, et poliitilise korruptsiooni ohtu vähendada. Vähendada võimalusi, kus teatud mõjud hakkavad kujundama Eesti ühiskonna arengut. Selleks, et reeglid oleksid kõikidele võrdselt täitmiseks, peavad olema erakondade rahastamise järelevalve komisjonil (ERJK) vajalikud hoovad. Eelkõige selleks, et kindlustada, et kõik, kes on annetanud, on annetanud reeglite kohaselt.

Ants Frosch küsis, kui mainiti, et kõik teavad, millised need skeemid on, siis tema neid ei tea ja palus täpsustada.

Ülle Madise pakkus vastuseks kaks näidiskonstruktsiooni. Üheks näiteks oli see, kui valimiskampaania tellitakse ühelt suurelt suhtekorraldusfirmalt, kes esitab ühe suure arve erakonnale. Selle puhul ei ole võimalik täpselt jälgida, kui palju osteti sotsiaalmeedia platvormidelt reklaami, kui palju osteti kuskilt mujalt midagi muud ja mis hinna eest. Seda infot ei ole mitte kellelgi õigust kätte saada. 22 aasta jooksul, mil lauskeeld on kehtinud, on õpitud sellest ka päris tõhusalt mööda minema. Ta meenutas, et juriidiliste isikute annetuste lauskeeldu ei kehtestatud heas tahtes. Tegemist oli väikese viguriga. Selle asja mõte ongi see, et vaesemad ja vähem osavad saavad pihta. Lisaks oli selle mõte avalikkust rahustada. Teiseks skeemiks oli see, et leitakse üks inimene, kes on oma nime alt valmis annetama, soovitavalt mitmele erakonnale, et tema ärid ei oleks ohus. Tema kätte liigub raha mitmetelt isikutelt.

Ando Kiviberg uuris, kuidas garanteerida läbipaistvus vabaühenduste annetuste puhul ning kuidas on võimalik tõhusalt vältida vabaühenduste püsiva poliitilise mõju alla sattumist.

Ülle Madise vastas, et seal peaks ilmselt olema järelevalveorganil võimalus küsida rahaallikaid. Kuna praegu kogu see raha, mis käib pangakontode kaudu, on nii pangapoolse järelevalve kui ka teatud juhtudel Maksu- ja Tolliameti ja Rahapesu Andmebüroo kontrolli all, siis kui need volitused on olemas, saab kahtluse tekkides küsida, kust raha tuli. Selle konkreetse ettepaneku ajendiks on need juhtumid, kus mõned ühendused on jätnud vabas kodanikuühiskonnas täiesti lubatava töö tegemata. Näiteks, kui Loomakaitse Liit soovib välja valida need kandideerijad, kes toetavad nende arvates olulisi eesmärke ning soovivad teha ühe kontserdi ja sealjuures öelda, milliseid kandidaate nende arvates tohiks toetada, siis see on täna käsitletav keelatud annetusena. See ei tohiks olla keelatud. Nüüd, kui tekiks võimalus neid silmakirjalikke skeeme välistada, tuleks rahalise annetuse puhul näidata, kuna, kellele ja mida annetati. Üks nende soovitus oli ka see, et selline aruandlus võiks tänapäeval käia suuremate summade osas mitte kord kvartalis, vaid, et kogu aeg pannakse tehinguinfo üles, see on kontrollitav nii avalikkusele kui ERJK-le.

Jaak Valge lausus, kui inimene maksab liikmemaksu, siis ta ka hoolib rohkem selle erakonna tegevusest. Samal ajal suurte erakondade liikmemaksu proportsioon 2024. aastal oli 2-4%. Lõviosa erakondade liikmetest on nii öelda surnud hinged ja see osa kodanikuühiskonnast, mida peaksid erakonnad kandma, on suuresti ka fassaad. Ta küsis, kas liikmemaksude üliväike osa erakondade sissetulekust on probleem ja kui on, siis kas seda on võimalik kuidagi lahendada, et see lahendus aktiveeriks ka kodanikuühiskonda.

Ülle Madise vastas, et praeguses ametis ei oleks tal kohane sellele küsimusele vastata. Põhiseadust ja riigiõigust silmas pidades ütles ta, et Eestis on erakonnad ja erakonna liikmeks olek tavatult detailselt reguleeritud. Seda, et on üldse olemas kirja pandud ja registreeritud erakonna liikmeskond, mis on kõikidele avalikustatud, peetakse üldiselt äärmiselt ebatavaliseks.

Helir-Valdor Seeder nõustus õiguskantsleriga selles osas, mis puudutas ideaalse õigusriigi ja läbipaistva demokraatia ülesehitamist, aga praktikas on seda keeruline teha. Ta nõustus ka, et olemasolev seadus vajab täiendamist, muutmist, ajakohastamist. Liikmemaksu kehtestamise kohustust seadusest tulenevalt ei ole. Mõnel erakonnal seda ei olegi.

Ta küsis, kas õiguskantsler näeb probleemi kohalike valimisliitude ja nende rahastamise osas. Need valimisliidud ei pea lähtuma erakondade rahastamise reeglitest, nii nagu seadus sätestab. Tegelikult valimisliidud teostavad võimu olulistes kohalikes omavalitsustes kõrvuti erakondadega ja ka konkureerivad kõrvuti erakondadega. Lisaks uuris ta, kuidas välistada välismaa juriidiliste isikute ja välisraha mõjutusi olukorras, kus Euroopa Liidu kodanikud saavad kohalikel valimistel osaleda, võivad olla kohalikus volikogus ja võivad olla ka Eesti erakondade liikmed. Ta märkis, et sidusorganisatsioonide on samuti MTÜ-d, alates poliitilistest MTÜ-dest, kes toovad sisse väärt teadmist ja välismaist maailmavaadet, annavad oma panuse Eesti demokraatia edendamisele välisrahadega. Ta jätkas, et varjatud juriidiliste äriühingute huvide esindajate puhul võib seal taga olla hoopis muu kapital. Tema *online* rahastamisse ei usu, sest ei arva, et suudaksime seda kontrollida.

Ülle Madise vastas, et varjatud rahastamine, rahaallikate varjamine ja teise isiku raha annetamine on keelatud ka praegu. Ta arvas, et juriidiliste isikute annetuste lauskeeld ei lahenda ega süvenda seda probleemi. Pigem tuleb mõelda sellele, et avaldatud andmed oleksid õiged ja nende kontrollimise võimalused oleksid olemas, muutumata samas jälgimisühiskonnaks. Teiseks, sidusorganisatsioonide probleemi tasub ära lahendada. Kui 2003. aastal erakonnaseaduses suuremaid muudatusi tehti, siis algselt tõi Justiitsministeerium sellise sõnastuse, mis oleks hõlmanud tegelikke sidusorganisatsioone, aga see sõnastati komisjonis ümber nii, et sinna alla langesid ühe erakonna naiskogu ja teise erakonna noortekogu ja rohkem mitte keegi. See oli ka toona teadlik valik, Riigikogul on õigus neid valikuid teha. Tegelikult on sidusorganisatsioonid olemas, mõnikord võivad nad saada riigilt ja kohalikult omavalitsuselt raha, ka see on tihti teada. Pigem olgu see siis avalik. Välismaa rahade osas ütles ta, et sellepärast tõi ta Euroopa Liidu parlamendi suurparteide sidusorganisatsioonide mõju ja osaluse Eesti poliitilises kampaanias välja, kuna see praegu praktikas toimub ja selle eest ei ole kedagi karistatud. Ka see on õige, et võib-olla tuleks eristada Euroopa Liidu ja majandusühenduse partnerite taustaga raha ning vaenulike riikide raha, aga ka siin on kõige olulisem see, et on teada, kust see raha päriselt tuli, et see on avalik ja seatud keeldudest suudetakse pidada kinni. 2002. aastal püüti kohalikke valimisliite keelata ja sundida osalema erakondade nimekirjades. Veel on püütud anda neile juriidilise isiku staatust nii, et ei tekiks olukorda, kus peale valimisi on valimisliit laiali läinud ja kelleltki aruannet ega vastutust enam küsida ei ole. Need katsed on läinud varem luhta. Fakt on see, et kõikidele kandideerijatele peaksid laienema ühetaolised piirangud.

Helir-Valdor Seeder täpsustas, et tema arvates on ka asutatavad erakonnad probleem, kuna oleme näinud, kuidas erakonnad on tekkinud. MTÜ deklareerib, et tema tahab kasvada parteiks ja rääkida kaasa poliitikas, tegutseb kaks aastat, omades eelist rahastamises, vahetult enne valimisi muutub ta erakonnaks koos rahapaketi ja kapitaliga. Selline turule tulek ei ole aus ja õiglane. Ta küsis, kuidas õiguskantsler seda kommenteerib.

Ülle Madise vastas, et see on argument selle kasuks, et juriidiliste isikute annetuste lauskeelust tuleb loobuda. Muidu on see tõesti nii, et üks mittetulundusühing otsustab võtta suuna valimistele minekule ja teda saavad kõik juriidilised isikud piirangute ning läbipaistvuseta rahastada ning suhteliselt vähe aega enne valimisi on ta jätkuvalt eelisseisus.

Anti Allas küsis, kas õiguskantsleri ettepanek oli see, et kui kaaluda juriidilistel isikutel lubada annetusi teha, siis see peaks käima koos annetuskampaaniakulude ülempiiriga. Lisaks

palus ta hinnangut, kas tänast erakondade riigieelarveline toetust jagatakse õiglaselt.

Ülle Madise vastas, et riigieelarvelise toetuse õigluse küsimuses on Riigikohus andnud oma hinnangu ega näinud, et see oleks põhiseadusega vastuolus. Ta lisas, et tema arvates põhiseadus ei nõua, et tingimata juhul, kui juriidiliste isikute annetuste lauskeelust loobutakse, tuleb seada ka annetustele või kampaaniakuludele ülempiir. Talle tundus, et need on kaks erinevat teemat. Vaieldes lauskeelu kaotamise vastu tuuakse enamasti välja just see, et tegelikult oleks vaja piirata raha mõju valimistulemusele. Seal on mõjusaks meetmeks kampaaniakulude ülempiir ja/või annetuste ülempiir. Juhul kui Riigikogu nii otsustab, võib see kompromiss seisneda selles, et juriidiliste isikute annetuste lauskeeld kaotatakse ja samas seatakse sisse annetuste ja kampaaniakulude ülempiir. Nema on seda teemat alates 2016. aastast jälginud, käsitlenud ja uurinud. Neile on jäänud mulje, et see raha, mida on tahetud annetada, seda on ka annetatud, aga samal ajal see lauskeeld tähendab, et kodanikuühiskonna ausameelsemad ja sageli vaesemad grupid ei pääse täiesti hariliku tegevusega lõögile.

Ants Frosch ütles, et valimisliidu kogu eesmärk on haarata võim. Kui võim on kohalikus omavalitsuses saavutatud, siis on seejärel võimalik see seltsing praktiliselt lõpetada ja mingit aruandlust kellelegi esitada võimalik ei ole. Valimisliitude teema on olnud Riigikogus üleelmisel kümnendil. Üleriigilised valimisliidud lõpetati ja see argumentatsioon, miks lõpetati, on praegugi pädev. Ta sõnas, et kunagine õiguskantsler Indrek Teder on esitanud argumentatsiooni, kus tema hinnangul oli ainukeseks takistuseks toona see, et Eestis on omavalitsused nii väikesed, et nendes ei ole võimalik erakonnapõhist poliitikat ellu viia. Praeguseks on kohalikud omavalitsused kordades suuremad. Põhiline argument toona oli see, et seltsingutega ei teki vastutust. Erakondade puhul on alati olemas poliitiline vastutus ja see distsiplineerib nii erakonna liikmeid kui ka neid isikuid, kes vastavas kohalikus omavalitsuses on volikokku jõudnud. Ta uuris, kas oleme nüüd sealmaal, et seda mõtet on taas võimalik kaaluda ning kas selline juriidiline vorm nagu seltsing üldse on kasutatav erakonnademokraatias.

Ülle Madise vastas, et arutada võib seda ikka. Üks muudatus on vahepeal veel toimunud. Erakonna asutamiseks ja alles olemiseks vajalikku liikmete arvu on vähendatud, varem oli see 1000, nüüd on see 500. See oli toona ka üks argument, et ei ole võimalik kohapeal sellist erakonda teha, kus oleks 1000 liiget. Eestis on ka nendes küsimustes see regulatsioon bürokraatlike riikidega võrdluses päris karm, väga selge liikmete arve pidamine ja ka see 500 on päris palju. Need argumendid on tõsised, et valimisliit võib laiali minna ja siis ei ole tõesti enam kelleltki midagi küsida.

Ants Frosch lausus, et paradoksid on sellised, et näeme tihtipeale ka olukordi, kus valimisliidus kandideerib mõne erakonna liige omaenda erakonna vastu. Korrastatuse huvides, et inimesed teaksid, keda nad valivad ja mida nad selle eest saavad, peaks seltsingute teema inimesteni toomine olema enne kohalikke valimisi ühe võimalusena laua peal.

Kalle Laanet sõnas, et oleme arengus jõudnud sinna etappi, kus üritame oma ühiskonda suhteliselt normipõhiselt, mitte printsiibipõhiselt reguleerida. See ettepanek, et erakondi võivad teatud tingimustel rahastada juriidilised isikud, on tema arvates väga mõistlik, sest mida rohkem on meil piiranguid, siis seda rohkem üritatakse leida ühiskonnas variante nendest piirangutest mööda minemiseks. Ta uuris, kui paneme valimiskulutustele piiri peale, kas siis oleme sama situatsiooni ees, kus üritatakse mööda hiilida.

Ülle Madise vastas, et viimasel ajal ei ole ta seda täpsemalt uurinud, aga Läti pani annetustele ülempiiri.

Liisa Oviir kommenteeris, et Lätil on pandud ülemmäär füüsiliste isikute annetustele, juriidiliste isikute annetused ei ole lubatud ja samamoodi on pandud ka ülempiir sellele, kui palju tohib valimiskampaaniaks kulutada, sealhulgas on selle rikkumine seotud sellega, et tuvastatud rikkumise puhul peetakse kinni osa riigieelarvelisest toetusest. See on Lätis läbinud edukalt ka kohtu kontrolli.

Lauri Laats sõnas, et vaadates praegu kehtivat seadust ja seaduseelnõud, siis järelevalve pool on valdavalt täielikult ümber kirjutatud, täiendatud. See pool ei ole väga hästi reguleeritud. Tihtipeale, kui tehakse otsuseid, siis neid otsuseid on väga raske teha, eriti kui korralikku alust ei ole. Tihtipeale vastaspool, kelle osas otsus tehakse, peab seda väga subjektiivseks. Kui võtta aluseks viimane ettekirjutus, mis puudutas nelja erakonda, siis kõik erakonnad otsustasid vastava otsuse osas kohtusse pöörduda. Ta küsis, kuidas õiguskantsler järelevalve poolt näeb, kas need praegused ettepanekud, mis on esitatud, on piisavad ja arusaadavad, kas see teeb komisjoni tööd lihtsamaks. Lisaks, kui on olemas kogemus Balti riikide osas, siis kas seal on sarnane komisjon ja kas sellel komisjonil on ka statuut selgelt välja toodud.

Ülle Madise vastas, et rahastamispiirangute ja nendest kinnipidamise kontrolli teema on omamoodi justkui ausa konkurentsi tagamise küsimus. Need piirangud peavad olema õiglased, eluliselt mõistlikud, järgitavad ja kontrollitavad, mitte suurendama silmakirja hulka ühiskonnas. See, et neist kinni peetakse, peab omakorda olema võimalik tagada nii, et ei libiseta jälitusühiskonda ja kontroll ise ei tekita mõnede poliitilises elus osalejatele ebaproportsionaalset koormust.

Liisa Oviir lisas, et tema ei ole Läti õiguse spetsialist. Küll aga märkis ta, et Läti on peale üleilmset tähelepanu peamiselt oligarhidega seotud lugude tagajärjel teinud oma järeldused. Nad on oluliselt muutnud regulatsiooni, sealhulgas nii kehtestades annetustele ülempiiri kui ka kehtestades ülempiiri valimiste kuludele. Nende järelevalve komisjon on üsna suur ja sellel on ka uurimispädevused. Ta sõnas, et on seitse aastat käinud põhiseaduskomisjonis rääkimas, et erakonnaseadusega on selgeid murekohti. Need ei ole niivõrd tehnilised murekohad, mida on ka üksjagu. Suurtest teemadest muudab ERJK tööd efektiivsemaks see, kui ka kolmandatel isikutel, kes on mõne konkreetse kaasusega seotud, tekib tegelik kohustus vastata komisjonile ja kohustus esitada dokumentaalseid tõendeid. Ta leidis, et see on sisuliselt kõige olulisem.

Ta jätkas omapoolse ettekandega ja sõnas, et Allar Jõks tegi 2007. aastal Riigikohtule taotluse erakonnaseaduse ühe osa põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamiseks ja sellesse taotlusesse kirjutas ta, et erakonna rahastamise läbipaistvus on oluline poliitilise vastutuse toimimiseks. Valimistega annavad valijad hinnangu kandidaatide varasemale poliitilisele tegevusele. Valija peab teadma mitte üksnes poliitilise tahte alusel ellu viidud otsuseid, vaid ka nende otsuste tegelikku motivatsiooni. Ta arvas, et see on oluline raamistamiseks mitmeid teemasid, mis täna on laua pealt läbi käinud. Aus ja läbipaistev erakondade rahastamine ning sellega kaasas käiv tõhus järelevalve on tema hinnangul üks demokraatliku ühiskonna toimimise kõige olulisematest eeltingimustest.

Ta mõistis, et kuigi negatiivsed lood on liikunud meile väga lähedale, on ääretult oluline, et usaldus meie valitsusliikmete ja Riigikogu liikmete vastu säiliks. Usalduse garant ongi see, et Eesti inimesed tunnevad ja usuvad, et poliitilised otsused on tehtud mitte kellegi erahuvides, vaid siiski avalikes huvides, järgides ausa mängu reegleid. Tema arvates on erakonnaseadus see, mis kehtestabki ausa mängu reeglid. Selle tõttu ERJK toetab seda eelnõu. Mitmed komisjoni tööd takistanud mured on selles eelnõus lahendust leidnud. Ka avalikkuse jaoks on üsna oluline see, et on likvideeritud arusaamatu regulatsioon, kus keelatud annetus tagastatakse keelatud annetuse tegijale. Keegi ei peaks iseenesestmõistetavaks seda, kui altkäemaks antakse tagasi altkäemaksu tegijale. Ta ütles, et oma kirjas tõid nad välja ka kolm peamist teemat, mis on seadusest puudu. Need on valimisliitudele kohalduva järelevalve ulatus, sidusorganisatsioonide määratluse regulatsioon ning ja ka Euroopa Parlamendi liikmete tegevuse rahastamine Euroopa Parlamendi vahenditest. Ta märkis, et soov on, et selle eelnõuga minnakse edasi ja antakse võimalus saada seaduseks. Siis kui lauda võetakse väga suuri läbi analüüsimate teemasid, tuleb arvestada, et aasta ja üheksa kuud on jäänud selleni, kui kõik menetluses olevad seadused kukuvad menetlusest välja. Selleks, et seda situatsiooni vältida, tuleks vähemalt midagigi praegu ära teha. Me ei ole enam demokraatiana selles kohas, kus peaksime nii öelda puusalt tulistama mingeid asju, ilma korraliku analüüsita, nii eesmärkide kui ka mõjude osas. Need teemad, mis on laual, ka see mida tõi õiguskantsler lauale, need on suured mastaapsed muutused, mis ei piirdu sellega, et panna üks lause kusagile juurde. Nende mõjud on nii suured, et nende mõjude neutraliseerimine tähendab tegelikult kogu regulatsiooni ümberkirjutamist. Seetõttu võiks selle eelnõuga edasi minna. Et pea ootama kümmet aastat, et seda muuta. Heaks tööriistaks on Arenguseire Keskus ja erinevad mehhanismid, millega saab analüüsida erinevate riikide häid praktikaid ja neid üle võtta. Niikaua võiks ära teha selle, mis juba tehtud on ja mis on juba sahtlis oma aega oodanud.

Ta lisas, et tegelikult päris nii ei ole, et ERJK-l puudub igasugune järelevalve valimisliitude osas. Valimisliitude puhul valimisaruanne esitatakse ja ei ole olnud probleemi nende aruannete kättesaamisega. Mõnikord vajab see meie nõunike poolt toetust, et kuidas täpselt valimisaruandeid teha ja esitada, aga üldiselt on kõik aruanded kätte saadud. Seaduses on olemas, et valimisliidud peaksid esitama kvartaalseid aruandeid. Selle takistuseks on see, et kuna praegu on seltsingvorm, siis seltsingut käsitletakse, et valimisliit luuakse valimistest osavõtmiseks. Tegelikult oleks seadusesse võimalik panna väike laiendus, et sellisel viisil poliitilised seltsingud luuakse võimu realiseerimiseks ja sellisel juhul peavad nad andma teada, kui nad enam selles funktsioonis ei ole, näiteks ei saanudki volikogusse sisse. Siis piirdub see valimisaruande esitamisega, aga muidu oleks neil kvartaalse aruande kohustus. Ta ütles, et põhiseaduse § 1 ütleb, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Sõltumatuse üks olulisi aspekte on see, et me teame, kes meie poliitikat rahastab ja miks ta rahastab. See on see koht, mis tema arvates tuleb seada erinevate muudatuste tegemisel keskmesse.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko kommenteeris, et vastab tõele, et valitsuse algatatud eelnõus ei sisaldanud selliseid muudatusettepanekuid, mis seonduksid juriidilise isiku annetuse lubamisega ükskõik mil moel. Sellest tulenevalt ei ole valitsus kujundanud oma ametlikku positsiooni selles küsimuses. See poliitiline otsus on täiesti Riigikogu käes. Õige on see, mida õiguskantsler ütles, et muutes ühte olulist tükki suurest pusles, peab vaatama, kuidas need teised tükid edaspidi sellesse pilti sobituvad. Kampaaniakulude ülempiir on küsimus, mida võiks analüüsida, kui laua peal on juba juriidilise isiku annetuse küsimus. Lisaks tuleks ka

analüüsida muudatuse võimalikku mõju riigieelarvele. Ta tunnustas ERJK-d, kes on neile olnud alati väga heaks koostööpartneriks.

Anti Allas küsis, kui seaduseelnõu võetakse praegusel kujul vastu, siis kas see toob ka ERJK-le täiendavat töömahtu.

Liisa Oviir vastas, et tõenäoliselt toob küll. Nende komisjon tegutseb endiselt pooleteise töötaja abil, üks täiskohaga finantsnõunik ja poole kohaga õigusnõunik. See ei ole juba praegu jätkusuutlik situatsioon, sest inimeste päevatunnid, isegi ööpäevatunnid on loetud, rääkimata töötundidest. Seega on oluline, et järelevalve komisjoni võib luua nimeliselt, aga tegelikult peavad olema sellel komisjonil ka erinevad ressursid, alates sellest, et on olemas päriselt tööriistad seadusest ja on olemas ka inimeste ressursid, kes suudavad aidata ja toetada.

Helir-Valdor Seeder uuris, kas vastab tõele, et Lätis on kohalikel valimistel lubatud valimisliidud omavalitsustes, kus on alla 5000 elaniku, aga nad on teinud nii oskusliku reformi, et neil ei ole ühtegi omavalitsust, kus oleks alla 5000 elaniku. Teiseks küsis ta, mis on ERJK esimehe seisukoht, olles praktikas näinud valimisliitude temaatikat komisjoni juhtides, kas tõstatatud probleemid valimisliitudega on rahastamise aspektist probleemiks.

Liisa Oviir ütles, et esimesele küsimusele ta ei oska vastata, aga hea meelega on nõus jagama kontakte nende inimeste osas, kes oskavad vastata. Valimisliitude osas vastas ta, et seaduse muutmiseks ei pea 10 aastat ootama, seda võib teha ka aasta, kahe või kolme pärast. Ühel hetkel, kui valimisliidud loodi, olid need eelkõige selleks, et tuua poliitika juuresandile ja tema leidis, et see oli üllas eesmärk. Tänapäeval, kui meie regulatsiooni najal, kus tegelikkuses puudub valimisliitude üle järelevalve, ei saa välistada seda, et mõnes piirkonnas võib olla huvi vaenulikel riikidel nende tegevust rahastada, selleks, et võtta nendes piirkondades reaalne võim. Ta arvas, et see on see koht, kus peaksime mõtlema, et võib-olla valimisliidud vajavad teatud ulatuses kontrolli ja järelevalvet. Samas on praegu registris 13 erakonda ja osa neist ei ole juba pikalt andnud oma aruandeid. Kui valimisliidud tuleksid juurde, kasvataks see töömahtu mitmekordseks, kuid see ei tohiks olla argument, miks mitte hoida kontrolli selle üle, mis toimub meil kohalikus poliitikas.

Arne Koitmäe sõnas, et selles sõnastuses nagu eelnõu praegu on, valimiste korraldust valimisteenistuse vaates see ei mõjuta. Küll aga tekivad valimisteenistusel sellest lisakulud. Kindlasti oleks vaja vähemalt ühte täiendavat inimest juurde, ideaalis ka rohkem. Ühe koha hind aastas oleks orienteeruvalt 50 000 eurot. Muudatused ERJK töös tähendavad ka infosüsteemide arendust. Hinnanguliselt võiks see olla suurusjärgus 150 000 – 200 000 eurot. Lisaks, kui muudetakse valimisliitude moodustamise aluseid, siis see kindlasti mõjutab ka valimisteenistuse tööd. Eelkõige just valimiste infosüsteemi arenduse osas.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko kommenteeris, et jõudsimme kuidagi temaatikast muuta valimisliitude aruandlus ja kontroll nende üle tõhusamaks selleni, et valimisliite võib-olla üldse meil Eestis ei oleks vaja. Need on kaks täiesti erinevat küsimust. Seda, kas valimisliidud, kui sellised on vajalikud või mitte, ei ole ministeerium käsitlenud, aga vaadates kui levinud on valimisliidud kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel, siis tundub, et vajadus selle järgi ühiskonnas on. Valimisliitude juriidilise vormi küsimus on tõusetunud selle pärast, et järelevalvet oleks tõhusam teha, et oleks keegi, kelle käest küsida ja keegi, kes tunneks, et tema on vastutav. Sinna suunas võiks liikuda. Nende ettepanek oli lahendada seda

küsimust selle kaudu, et muuta valimisliitude staatust, et nad oleksid MTÜ-d, aga see sai aga väga palju kriitikat. Nad võtsid selle ettepaneku tagasi ning juriidiliselt vormilt on valimisliidud endiselt seltsingud.

Kalle Laanet küsis, kas tänase Justiitsministeeriumi seisukoht on see, et valimistel osalevatel võistkondadel peaksid olema sarnased reeglid või võivad osad võistkonnad mängida teiste reeglite järgi.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko vastas, et reeglid peaksid olema võimalikult sarnased.

Marcus Ehasoo sõnas, et enamus nende kommentaaridest on juba varasemates menetluse etappides kas saanud lahenduse või ära kukkunud, näiteks valimisliitude teema. Viimases arvamuses juhtisid nad tähelepanu ainult sidusorganisatsioonide teemale ja kuigi on positiivne, et sidusorganisatsioonid on saanud selgemad ning formaalsemad kriteeriumid, siis neile tundus, et praktikas on tahtmise korral võimalik neist mööda hiilida. Tuleb lootma jääda, et erakonnad ise on nii õilsad, et nad oma sidusorganisatsioonid registreerivad. Ta ütles, et kui komisjon näeb võimalust, võiks ikkagi seda regulatsiooni täpsemaks muuta. Õiguskantsler tõstatas teema sellest, kas juriidilistel isikutel võiks olla annetamise õigus. Kui SA Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks ning SALK-i puhul menetlused algatati, siis vabakonnas oli õiglustunde riive just selles osas, et tegelikult ka neile tundub, et vabaühendustel Eestis peaks olema võimalus toetada üht või teist poliitilist ideoloogiat. Küsimus on selles, kuidas seda praktiliselt lahendada. Eestis on 280 000 äriühingut ja 24 000 MTÜ-d ja sihtasutust, seega on küsimus, milline peaks olema see kontrollorgan, kes suudab tagada avatud valitsemise ja avatud rahastamise. Ülempiiri seadmine valimiskuludele on üks variant, aga siis tekib küsimus, et keegi annetab selle täis ja teistel jääb ikkagi oma põhiõigus teostamata. Või vastupidi, et kui antakse ainult kampaaniakuludele ülempiir, siis meil teadupärast enam ei agitatsiooni periood ei ole, seega on probleem, kust tõmbame piiri, mis asi on kampaania kulu, mis asi on erakonna üldkulu. KAPO aastaraamatust oli võimalik lugeda, kuidas üks kirik käis ühele Eesti MTÜ-le Venemaalt raha toomas. Küsimusi on rohkem kui vastuseid. Kui seda teemat alustada uuesti, siis oleks vaja taas kontrollida, mis tööd varasemalt tehtud on, millised on seisukohad ja siis vaadata, kuidas kontekst on muutunud ja kas selle pinnalt annab ehitada mingit muudatust. Selle menetluse kontekstis eelistaksid nemad pigem seda, et seda teemat ei avataks, sest see eeldaks oluliselt avatumat ja oluliselt suuremat diskussiooni.

Liina Lust-Vedder sõnas, et Õiguskantsleri Kantselei jaoks on tegelikult väga oluline, et need järelevalvemeetmed kiiresti jõustuksid. See saab praegu vähem tähelepanu, sest sellega on nende arvates eelnõu korras.

Ando Kiviberg andis sõna Isamaa fraktsiooni esitatud muudatusettepaneku tutvustajale.

Helir-Valdor Seeder sõnas, et muudatusettepanek lähtub praegu kehtivast seadusest, kus lubatud on ainult eraisikute annetused. Nende ettepanek on, et muudatusega sätestatakse seadusesse, et erakondasid saaksid toetada ainult Eesti kodanikest isikud ja Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikest isikud, kuna Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud võivad osaleda Eestis poliitilises aktiivses tegevuses, võivad kandideerida kohaliku omavalitsuse volikogusse, olla volikogu liikmed, olla erakondade liikmed. Samal ajal on eesmärk välistada kolmandate riikide isikute mõju Eesti poliitikale läbi raha.

Helin Leichter selgitas, et täna me seda muudatusettepanekut hääletamisele ei pane, kuna huvigruppide ettepanekud, mille me ära kuulasime, on vaja läbi mõelda, eelnõu algatajaga veel läbi arutada ja vajadusel sõnastada komisjonipoolsed muudatusettepanekud. Siis on võimalik koostada muudatusettepanekute loetelu ja kõik muudatusettepanekud läbi hääletada. Eelnõuga katsume edasi liikuda kiires tempos.

Ando Kiviberg selgitas, et komisjon määras 11.03.2025 istungil eelnõu komisjonipoolseks ettekandjaks H. J. Terrase. Kuna H. J. Terras ei ole enam Riigikogu liige, peab komisjon määrama uue ettekandja.

Otsustati:

1.1. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni esimees Ando Kiviberg (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Lauri Laats, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Jaak Valge).

2. Eesti Keskerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu otsuse „Rahvahääletuse korraldamine põlevkivist elektri tootmise küsimuses“ eelnõu (581 OE) esimese lugemise ettevalmistamine (menetlusotsuste tegemine)

Lauri Laats selgitas, et eelnõus toodud küsimuses on vaja korraldada rahvahääletus, kuna see teema puudutab kõiki Eesti inimesi, kogu meie ühiskonda. Praegu on energeetikapoliitikas tema hinnangul kaos. See otsus, et me loobume oma maavarast, põlevkivist, mis tagab meile energiapuuduse, tuleks panna rahvahääletusele.

Rein Vaks ütles, et põlevkivi on kindlasti mänginud meie energia sõltumatuses väga suurt rolli. Tänane ühine kliima- ja energiapoliitika on viinud meid selleni, et keskkonnale ja ühiskonnale on tarvis tagada mõistlikud energeetika lahendused. Selleks on lepitud Euroopa Liidus kokku suunad ja vastavalt on ka Eesti kliima- ning energiapoliitikat planeeritud. Tänase seisuga ei ole Eestil ühtegi siduvat kokkulepet ega kohustust selleks, et põlevkivist täielikult väljuda ja selle kasutamine absoluutselt lõpetada. Põlevkivi tulevik ja roll elektriturul ning laiemalt energiasektoris sõltub sellest, kui hästi suudab põlevkivi kohaneda ja toimida tingimustes, mis on ühiselt kokku lepitud.

Ando Kiviberg küsis, kas ta saab õigesti aru, et Eesti ei ole võtnud endale sellist rahvusvahelist kohustust, mille kohaselt peaksime lõpetama põlevkivi kasutamise energia tootmises.

Rein Vaks vastas, et sellist rahvusvahelist kohustust konkreetse kuupäevaga ja konkreetse sammuna Eesti võtnud ei ole.

Peeter Tali küsis, kas oleme võtnud kohustuse, et lõpetame üldse põlevkivi kasutamise maavarana.

Rein Vaks vastas, et tema teada sellist kohustust me võtnud ei ole.

Lauri Laats sõnas, et see on positiivne uudis, et me ei ole vähemalt seda otsust Euroopas maha müünud. Ta ütles, et järelikult tehakse otsused kohalikul tasandil ja seda enam vajab see küsimus laiemat arutelu. Vaadates kõiki arengudokumente näeme, et püstitatud on eesmärgid,

mille kohaselt on 2035. aastaks üks siht ja 2040. aastaks teine siht. Seega lähtuvad need sihid praeguse valitsuse ja koalitsiooni eesmärkidest. Tema hinnangul tulebki järelikult tuua see teema avalikkuse ette, et avalikkus ja Eesti rahvas otsustaks, mis suunad võetakse ette ja kas praeguse valitsuse ette võetud suunad on õiged või mitte.

Rein Vaks nõustus, et suuremad energiamajanduse küsimused peavad olema ühiskonnas läbi arutatud võimalikult laialt ühiskonda kaasates. Ta sõnas, et sellest tulenevalt on nad tegelenud alates 2021. aastast energiamajanduse arengukava koostamisega 2035. aastani. Neid teemasid on arutatud ühiskonnas vähemalt kolmel korral väga laia ringiga, samuti on arutatud põlevkivist väljumist.

Helir-Valdor Seeder soovis Kliimaministeeriumile jõudu, et töötada välja energiamajanduse arengukava 2035. aastani. Ta lootis, et sellega jõutakse ka valmis enne 2035. aastat. Ta sõnas, et Eesti ei ole võtnud rahvusvahelist kohustust lõpetada põlevkivi tootmine. Ta palus veelkord täpsustada, kas Eesti Vabariigi valitsus on võtnud mingisugusel kujul vastu otsuse lõpetada põlevkivi kasutamine energia tootmiseks 2040. aastaks, on see arengukavades ja dokumentides sees või ei ole seda tõesti mitte kusagil.

Rein Vaks vastas, et Vabariigi Valitsus on teatud etappides, läbi erinevate toetusrahastuste, võtnud vastu lubaduse kirjeldada energiamajanduse arengukava (ENMAK) protsessis lahti, kuidas me 2035. aastaks põlevkivi kasutamisest väljume ja kuidas lõpetame energeetilisel eesmärgil põlevkivist õli tootmise. See on see kokkulepe, mis on Euroopa Komisjoniga REF-i rahastuse raames sõlmitud.

Jaak Valge ütles, et kaasamisprotsess iseenesest ei tähenda isegi mitte laiemat arutelu, rääkimata sellest, et ühiskonna enamuse arvamust arvesse võetaks. Ta sai aru, et ministeeriumis on selle teemaga süvitsi tegeletud. Ta küsis, kas on tehtud ka küsitlus, et saaks oletada, mis tulemus rahvahääletusel võiks tulla.

Rein Vaks vastas, et tema saab kommenteerida seda, mis meelsus on olnud ENMAK-i raames juhtivkomisjonides, kuhu kuulub lai läbilõige ühiskonnast. Ta sõnas, et nende jaoks on äärmiselt oluline tagada selgus, mis saab energeetikast. See, et põlevkivi on tänase poliitika järgi järjest vähem konkurentsivõimeline tähendab, et mingil ajal peabki põlevkivi minema energiabilansist välja, selleks, et me oleksime konkurentsivõimelised. Komisjonides on olnud ühine tunnetus, et põlevkivist loobutakse vastavalt kokkulepitud raamistikule – just nende reeglite järgi, mis on REF-i lepingu kaudu paika pandud. Üks komisjon on seda seisukohta ka toetanud.

Ando Kiviberg küsis, kas kokkulepe Euroopa Komisjoniga on selles osas absoluutne, et Eestil ei ole mingisugust võimalust vajadusel jätkata põlevkivist elektri tootmist, kui olukord seda nõuab.

Triin Tomingas sõnas, et oleme erinevate Euroopa Liidu toetuste saamiseks läbirääkimisi pidades viidanud Eesti püüdlustele väljuda põlevkivist energeetikas ja seda selleks, et saada rahastust investeeringutele, mis on seotud taastuvenergiavõimsuste rajamisega. Näiteks elektrivõrkude tugevdamisega, hoonete energiatõhususega ja nii edasi. Selle taga on rahaliselt suurusjärgus 280 miljonit. Euroopa Komisjoniga on kokku lepitud, et Eesti esitab komisjonile 2026. aasta alguses uuendatud energiamajanduse arengukava. See peab sisaldama meetmeid,

mis näitavad selle sihi suunas liikumist. Põlevkivienergeetikast loobumisega seoses on planeeritud mitmeid tegevusi, mis peavad tuginema arengukavas sätestatud meetmetele. Komisjon vaatab selle arengukava üle 2026. aasta kevadel ja teeb seejärel Eestile väljamakse. Kui see väljamakse on tehtud, siis see, mis saab edasi pärast 2026. aasta lõppu, ei ole enam sellel aastal rahastuse mõttes meie jaoks siduv. See võib mõjutada järgmisi läbirääkimisi ja järgmist Euroopa Liidu rahastamisperioodi, kus kindlasti komisjon soovib uuesti aru saada, mis kursil Eesti on, kas plaanid on muutunud. Komisjon on tegelikult juba näinud arengukava eelnõu ja ka jälginud kliimakindla majanduse seaduse eelnõu koostamise protsessi. Praegune mitteametlik tagasiside on see, et meie kokkulepete mõttes on kõik korras.

Ando Kiviberg palus täpsustada, et kui Eestil on julgeolekupoliitiliselt või energiapoliitiliselt vajalik elektri tootmise jätkamine põlevkivist, siis kas me saame seda siiski teha.

Triin Tomingas vastas, et jäik kokkulepe puudutab arengukava esitamist. See on selle kokkuleppe sisu. Esitame arengukava, aga arengukava elluviimist see kokkulepe ei puuduta.

Rein Vaks lisas, et kokkulepe käsitleb seda, et meil oleks arengukavas kirjeldatud meetmed, kuidas põlevkivi kasutamisest energeetikas väljuda. Seda me teeme, see on meil kirjutatud. ENMAK-i eelnõu on kõigile avalikult veebis saadaval. Arengukava on visioonidokument, see ei ole energiamajanduse korralduse seadus, see ei ole siduva jõuga. Seega, kui meie olukord mingil põhjusel muutub, siis tema arusaam on selline, et see, mis on ENMAK-is kirjas, ei ole meile siduv. Lisaks, kui oleme lepingule komisjoniga joone alla tõmmanud, siis ka sealtpoolt ei tule takistusi, kui otsustame kasutada põlevkivi pärast 2026. aastat - näiteks 2050. aastani.

Jaak Valge sõnas, et üks asi on komisjoni tagasiside, teine asi on ühiskonna enamuse tagasiside, need on kaks eri asja. Me räägime Euroopa institutsioonide arvamusest ja kokkulepetest nendega, aga oma inimeste arvamust me ei tea. Tal oli ettepanek ministeeriumile, et juhul kui selles küsimuses rahvahääletust ei toimu, tuleks tellida uuringufirmalt avaliku arvamuse küsitlus.

Rein Vaks ütles, et energia- ja kliimapoliitika osas oleme kõik Euroopa Liidus tervikuna läbi rääkinud ja otsused vastu võtnud. Põlevkivist elektrienergia tootmise jätkamine on üks kallimaid variante, mis meil üldse olemas on. Kindlasti on siin ka teisi variante ja nendega ministeerium tegeleb. Ta selgitas, et see lähenemine ei ole nii lihtne, et vaatamata selle hinnale jätkame põlevkiviga.

Lauri Laats lausus, et ta saab aru, et rahvahääletus on mõistlik korraldada pärast 2026. aasta lõppu, kui rahad on käes. Ta lisas, et meil ei ole kohustust, aga meil on lubadused. See paneb mõtlema. Mis puudutab üleüldiselt rahvahääletust, siis see oleks võimalus debateerida nendel küsimustel ja olekski oluline käivitada korralik debatt, kus on poolt- ja vastuargumendid. Ta arvas, et peaksime korraldama rahvahääletuse ka tuumajaama puhul.

Anti Allas uuris, kas tulemus sõltub arengukava olemasolust või ka kirjeldatud eesmärkide sisust. Lisaks, millal need eesmärgid peaksid ajaliselt olema saavutatud ja kas teistes riikides on see tulemus sõltunud kirjeldatud eesmärkidest.

Triin Tomingas vastas, et lubadus esitada uuendatud arengukava puudutab dokumente ja selle sisu, millest peab nähtuma, et meil on olemas ja kavandatud meetmed, mis võimaldavad

meil põlevkivi kasutamisest energeetikas väljuda. Arengukava rakendamine ei ole meile kuidagi kohustuslik või siduv. Tegemist on visioonidokumendiga ja sellega rahaline vastutus piirdub. Arengukava elluviimise järgset perioodi pärast 2026. aastat käsitlevad otsused on lõppastmes siseriiklikud. Mis puudutab teiste riikide kogemusi ja Euroopa Komisjoni otsuseid väljamaksete vähendamise kohta, siis need on lähtunud väga erinevatest asjaoludest. Näiteks on tegemist olnud kvantitatiivsete eesmärkidega, mille puhul ei saavutatud investeeringute toel vajalikku CO₂ heite vähendamist, kuigi see oli määratletud kokkuleppe ühe võtmemõõdikuna. Leedu puhul tõi ta näite, kus nad olid aastakavas lubanud viia teatud tähtjaks ellu maksureformi, aga seoses muutunud olude ja Venemaa agressiooniga tõmbasid nad sellele poliitiliselt pidurit ning komisjon vähendas seetõttu nende väljamakset, esialgu 26 miljoni euro suuruses. Euroopa Komisjonil on lõplik kaalutusõigus otsustada, kas kokkuleppe täitmist saab lugeda täielikuks. Ta märkis, et praeguse seisuga ei nähtu dokumentidest Eestile rahalisi riske, eriti arvestades, et osa neist on meile juba mitteametlikult kättesaadavaks tehtud.

Peeter Tali sõnas, et ministeeriumil ei ole vaja uuringut tellida, vaid J. Valge saab selle soovi korral ise kuluhüvitistest tellida. Komisjon ei saa panna kohustusi ühelegi ministeeriumile, see ei ole otstarbekohane. Ta arvas, et erakond, mis on saanud kolm korda korruptsiooni eest karistada, ei peaks saama kasutada maksumaksja raha ja rahvahääletusele võiks panna hoopis selle teema.

Ando Kiviberg selgitas, et küllap märkasid ka külalised, et see eelnõu on sattunud valesse komisjoni ning keskkonnakomisjon oleks palju pädevam selle üle otsustama. Kuivõrd aga see eelnõu on suunatud põhiseaduskomisjonile, siis tuleb sellega leppida.

Helir-Valdor Seeder julgustas kolleege lähtuma senisest heast praktikast ja koostööst ministeeriumide, ametkondade ning valitsusega, et Riigikogu komisjonides arutatakse teemasid sügavuti ja tehakse ettepanekuid. Ka põhiseaduskomisjon saab teha teatud uuringuid ja küsitlusi ning seda praktikat võiks jätkata. Ta küsis, kas 280 miljonit eurot on see raha, mis peaks 2026. aastal minema väljamaksmisele siis, kui see arengukava on esitatud. Ta uuris, kas oleme saanud varasemalt selle protsessi käigus Euroopa Komisjonilt rahasid või teinud mingeid siduvaid või mittesiduvaid kokkuleppeid.

Triin Tomingas vastas, et konkreetselt selle arengukavaga seoses ei ole me veel ülekannet saanud. Ümbrikumaht on 953 miljonit, tänaseks on komisjon kõigi muude valdkondade, tulemuste ja lubaduste täitmise pinnalt maksnud meile välja 627 miljonit. Ülejäänud ligikaudu 300 miljonit kantakse üle järgmisel aastal kahes osas. Esimene osa on paketi tulemuste pealt, mille esitame aasta alguses. Teine makse on 122 miljonit, millest üks osa on ka ENMAK-i alusel. ENMAK-il endal ei ole mingit hinnasilti küljes, me ei saanud konkreetselt selle arengukava koostamiseks toetust. Energeetika ja energiatõhususe valdkonna investeeringuteks eraldati meile toetust ligikaudu 278 miljonit eurot. Väljamaksmine toimub mitmes osas ja ENMAK-i eest on järgmine väljamakse järgmise aasta alguses 122 miljonit eurot.

Helir-Valdor Seeder ütles, et temale läks see segasemaks. Öeldi, et 2026. aasta lõpus tuleb raha, aga nüüd öeldakse, et mingi osa tuleb järgmise aasta alguses. Ta palus selgitada, kas sellel 600 miljonil on puutumust põlevkivienergeetikast väljumisega või mitte.

Triin Tomingas vastas, et ei ole ja järgmisel aastal tehakse makseid kahes osas. Üle 300

miljoni kantakse veel üle. Seda tehakse kahes osas ning esimese osa üheks väljamakse eelduseks on selle arengukava dokumendi esitamine.

Ando Kiviberg tänas külalisi ettekannete ja arutelu eest. Ta tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

2.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 23.04.2025 (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Lauri Laats, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Peeter Tali, Jaak Valge).

2.2. Teha ettepanek eelnõu tagasi lükata (poolt 6: Anti Allas, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Andrus Seeme, Peeter Tali; vastu 2: Lauri Laats, Jaak Valge; erapooletuid 0; ei hääletanud 2: Ants Frosch, Helir-Valdor Seeder).

2.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni liige Katrin Kuusemäe (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Lauri Laats, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Peeter Tali, Jaak Valge).

3. Kollektiivne pöördumine „Petitsioon Eestis alaliselt elavate välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute valimisõiguse äravõtmise vastu“ (kontaktisiku kuulamine ja arutelu)

Ando Kiviberg sõnas, et Riigikogule esitati 1043 allkirjaga kollektiivne pöördumine „Petitsioon Eestis alaliselt elavate välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute valimisõiguse äravõtmise vastu“. Pöördumises nõuavad esitajad, et lõpetataks kõik ebaseaduslikud katsed muuta meie põhiseadust viisil, mis on suunatud Eestis alaliselt elavate teiste riikide kodanike ja kodakondsuseta isikute valimisõiguse äravõtmisele. Pöördumise tekst saadeti liikmetele meilile neljapäeval koos töökava kavandiga. Riigikogu juhatus edastas kollektiivse pöördumise 16.01.2025. a otsusega nr 4 menetlemiseks põhiseaduskomisjonile. Vastavalt RKKTS § 152¹² lõikele 1 peab komisjon arutama pöördumist selle menetlusse võtmisest kolme kuu jooksul ja kujundama seisukoha kuue kuu jooksul. Vastavalt RKKTS § 152¹² lõikele 2 kutsub komisjon pöördumisel märgitud kontaktisiku või tema esindaja komisjoni istungile pöördumist selgitama. Kutse edastati kontaktisik Julia Smolile e-posti vahendusel neljapäeval (10.04). Pöördumise kontaktisik Julia Smoli andis reedel, 11. aprillil teada, et ta ei osale pöördumise arutelul, kuna Riigikogu on põhiseaduse muudatuse juba 26.03.2025 vastu võtnud ja Vabariigi President selle välja kuulutanud. Seega on komisjon kutsunud kontaktisiku istungile pöördumist selgitama, kuid kontaktisik ei soovi seda teha põhjusel, et põhiseaduse muudatus on juba vastu võetud. Vastavalt RKKTS § 152¹² lõikele 3 on komisjonile pöördumise menetlemine ning selle suhtes otsuse kujundamine kohustuslik. Komisjon võiks seega kujundada tänasel istungil pöördumise suhtes seisukoha. Ta sõnas, et ettepanek on lükata esitatud ettepanek vastavalt RKKTS § 152¹³ punktile 5 tagasi.

Helir-Valdor Seeder küsis, kuidas me selle aruteluga nii hilja peale jääme.

Erle Enneveer vastas, et pöördumised lisatakse töökavasse tavapäraselt tähtaja lähenedes. Ta vabandas, et ei analüüsinud pöördumise sisu varakult piisava tähelepanuga, et oleks saanud teha ettepaneku arutada pöördumist juba enne põhiseaduse muutmise seaduse vastuvõtmist.

Ants Frosch küsis, kui inimene on ise loobunud kohale tulemast, siis kas on mõni muu alus asja lõpetamiseks.

Ando Kiviberg vastas, et ei ole.

Jaak Valge tuletas meelde, et oleme siin ka varem pöördumisi menetlenud nii, et esindajat ei ole kohal olnud. Ta lisas, et see on lugupidamatu meie ühiskonna vastu. Antud juhul oleks ka see pöördumine olnud relevantne, kui oleksime võtnud teema kohe arutlusele.

Ando Kiviberg sõnas, et võtame seda arvesse ja tegutseme järgmisel korral tähelepanelikumalt. Ta tegi ettepaneku teha menetlusotsus.

Otsustati:

3.1. Esitatud ettepanek tagasi lükata (poolt 7: Ants Frosch, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Peeter Tali; vastu 1: Lauri Laats; erapooletuid 2: Anti Allas, Jaak Valge).

4. Info ja muud küsimused

Ando Kiviberg selgitas, et eilsel põhiseaduskomisjon istungil kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu 544 SE teise lugemise ettevalmistamise arutelul esitas H.-V. Seeder küsimuse muudetava kirikute ja koguduste seaduse § 20 lõike 1 teise lause kohta: „Eestis viibimiseks seadusliku aluse olemasolu nõuet ei kohaldata usulise ühenduse vaimuliku juhi või vaimuliku suhtes, kelle tegutsemiskoht asub selle usulise ühenduse põhikirjaga seonduvalt väljaspool Eestit“. Küsimus oli, et kas see mis puudutab välisriigis asuva usuorganisatsiooni vaimulikku laieneb väliseesti koguduste vaimulikele ja näiteks ka Moskva patriarhile.

Ta ütles, et oleme tänaseks sellele küsimusele vastuse saanud ja seda tutvustab põhiseaduskomisjoni nõunik Helin Leichter.

Helin Leichter sõnas, et Siseministeeriumi nõunik Erik Salumäe vastas küsimusele järgmiselt: Eestis registreeritud usuliste ühenduste põhikirjades vaimulike struktuuri näitamine on erinev. Seetõttu on see lause vajalik, et ei tekiks ekslikku tõlgendust või sellist kartust, nagu ka põhikirjas nimetatud kõrgemad vaimulikud juhid, kellel on siinse kiriku suhtes teatud otsustuspädevused (näiteks Rooma-Katoliku Kiriku paavst, EAÕK puhul Konstantinoopoli patriarh, EKÕK puhul Moskva patriarh, sellised näited on ka näiteks EKNi liikmeks olev Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik, Armeenia Apostliku Kiriku siinne kogudus jne), saaksid olla vaid isikud, kes vastavad Eestis seaduslikuks viibimiseks esitatavate nõuete tingimustele. Sellist nõuet kindlasti nendele vaimulikele juhtidele ju esitada ei saa ega ole ka kunagi esitatud. Oluline on aga, et nende tegutsemiskoht peabki olema väljaspool Eestit. Küll aga peab siin viibimise seadusliku aluse nõuetele kindlasti vastama see kohalik vaimulik juht, kes põhikirja alusel peabki tegutsema Eestis (näiteks EKÕKi puhul metropoliit, kes aga paraku juba teist aastat tegelikult sellele nõudele ju ei vasta ning juhib siinset kirikut hoopis Moskvast). Väliseesti kogudused on aga, jah, need näited, kus nt EELK põhikirja järgi on nad Eestis registreeritud EELK vaimulikud, kuid töötavad püsivalt

diasporaakogudustes, nt USAs, on USA kodanikud ja võibolla Eestisse ei satugi – sel puhul loomulikult ei saa Eesti riik nõuda, et niisuguseks diasporaavaimulikuks saab olla vaid isik, kellel on Eestis viibimiseks seaduslik alus.

(allkirjastatud digitaalselt)

Ando Kiviberg

juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)

Stella Rõbakov

protokollija